

Література

1. Мозер Ю. КАМ-теория и проблемы устойчивости. – М.: Ижевск: НИЦ, 2001. 448 с.
2. Пригожин И., Стенгерс И. Время. Хаос. Квант. – М.: Прогресс, 1994. 266 с.
3. Вернадский В.И. О науке. – Том 1. – Дубна: Феникс, 1997. 576 с.
4. Моисеев Н.Н. Современный рационализм. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/423/610/1231/008Moiseev.pdf>
5. Laszlo E. Systems Movement: Autobiographical Retrospectives. International Journal of General Systems, 2004. Vol. 33 (1). Pp. 1-14.
6. Малинецкий Г.Г., Медведев И.Г. Кризисы современной России и система научного мониторинга. Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. 2002. № 1. С. 99-115.
7. Poston T., Stewart I. Catastrophe Theory and Its Applications. Pitman, 1978. 491 p.
8. Мосионжник Л., Синергетика для гуманитариев. Санкт-Петербург: Нестор-История; Кишинев: Высш. антропол. шк., 2003. 153 с.
9. Тихонов А.Н., Арсенин В.Я. Методы решения некорректных задач. М.: Наука, 1986. 288 с.
10. Курдюмов С., Малинецкий Г., Ахромеева Т., Самарский А., Нестационарные структуры и диффузионный хаос. М.: Наука, 1992. 544 с.
11. Lorenz H.W. Nonlinear Dynamical Economics and Chaotic Motion. Springer-Verlag, Berlin, New York, 1993. 319 p.

1.8. Эконометрична модель оцінки факторів соціальної напруженості

Вступ. Сучасне становлення ринкових механізмів управління соціально-економічних факторів розвитку свідчить про появу можливостей стабільного економічного розвитку від якого залежать стан, темпи зростання і рівень економіки країни в цілому. Серед великої кількості факторів соціально-економічного розвитку країни особливий інтерес набувають фактори, пов'язані з соціальною напруженістю країни.

Питання вивчення соціальної напруженості країни є досить актуальним, оскільки вона відображає суб'єктивне сприйняття об'єктивних явищ у всіх сферах діяльності людини. Рівень соціальної напруженості в

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

результаті висловлює оцінку ситуації з урахуванням накопиченого досвіду, очікувань, ступеня інформованості та узгодженості з особистими і громадськими цінностями та інтересами. Це робить можливим порівняльний аналіз суб'єктивного сприйняття і реальних явищ, а також використання результатів аналізу з метою прогнозування наслідків реформ та інших змін. Соціальна напруженість сприяє руйнуванню старих зв'язків в суспільстві і в результаті призводить до зменшення соціального капіталу і довіри. Останнє в свою чергу призводить до погіршення показників інформаційного середовища і утруднення пошуку інформації, рішення проблем і виконання роботи.

Соціальна напруженість, незалежно від того, чи вона наростала поступово, чи загострилася упродовж короткого проміжку часу, призводить до виникнення соціальних конфліктів, що підриває основи не тільки соціальної, але й національної безпеки в цілому. Суспільна база для потенційного соціального невдоволення досить широка. Ефективне забезпечення національної безпеки неможливе без здійснення контролю над соціально-економічними детермінантами соціальної напруженості і своєчасної мінімізації викликаних нею внутрішніх загроз. Досягнення соціальної стабільності можливе тільки у разі, якщо здійснюване сьогодні реформування всіх сфер державного управління буде супроводжуватись перебудовою суспільних відносин і зміною проведення принципів формування соціальної політики.

На сьогоднішній день значно зріз інтерес оцінки впливу факторів соціальної напруженості на показники ефективності діяльності як регіону, так і країни в цілому.

Таким чином, побудова економетричної моделі оцінки впливу факторів соціальної напруженості на показники, які характеризують діяльність країни, в вигляді валового внутрішнього продукту (ВВП) та валового регіонального продукту – (ВРП) набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох років розгляд питань соціальної напруженості країни займалося багато вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як А.І. Амоша [4], О.Г. Білорус [1], В.М. Геєць [6], Гур'янова Л.С. [7], Т.С. Клебанова [5], Б.М. Данилишин [2], А.Г. Топчієв [8] та інші. Про те, питання, пов'язані з методологією визначення впливу факторів соціальної напруженості на показники ефективності діяльності країни та регіону розроблені не достатньо.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Постановка проблем. В сучасній західній науці в дослідженнях, присвячених соціально-економічному розвитку країни простежується явне прагнення приділяти менше уваги аналізу самих негативних життєвих ситуацій, що їх наслідків. Питання, пов'язані з вивченням соціальної структури, соціальних організацій і соціальних статусів, часто виявляються поза межами дослідницького інтересу, що актуалізує проблему вивчення впливу трансформації соціальної структури на рівень соціальної напруженості.

Мета та завдання дослідження виявити вплив факторів соціальної напруженості на показники ефективності діяльності країни та регіону.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку національної економіки України характеризується посиленням структурних диспропорцій на місцевому та регіональному рівнях. Зростає диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, збільшується кількість регіонів аутсайдерів. До найбільш характерних проблем соціально-економічного розвитку регіонів України належать [7]:

- щорічне зростання розриву між регіонами-лідерами та іншими регіонами країни;
- диспропорції між реальним і фінансовим секторами економіки, а також у середині кожного з них;
- катастрофічне падіння матеріального добробуту населення;
- небачуване збільшення “тінізації” економіки;
- зростання внутрішнього та зовнішнього державних боргів з сумнівними перспективами не тільки їх погашення, але й обслуговування;
- відсутність точок економічного зростання в більшості регіонів країни;
- невідповідність системи адміністративно-територіального устрою країни стандартам ЄС та ряд інших.

Наявні проблеми спричинили диспропорцію в економічному і соціальному розвитку країни, а відмінності у можливостях пристосування регіонів з різною структурою економіки до ринкових умов - їх поглибили. Для вирішення цих проблем виникає необхідність створити умови для оптимальної економічної самостійності регіонів - вжити організаційні, правові та економічні заходи для забезпечення ефективного державного регулювання процесів регіонального розвитку країни та координації міжрегіональних зв'язків, тобто опрацювати засади продуманої державної регіональної політики. Шляхи реалізації державної регіональної політики викладені в законах України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів, Верховної Ради України. В них визначена головна мета

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

державної регіональної політики – створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина, незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дійовості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Державна регіональна політика є складовою частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язаною із здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою, і реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів [8].

Проблеми, які виникають на регіональному та державному рівнях викликають порушення балансу суспільства та є причиною нерівномірності та диспропорції розвитку регіонів.

Серед перелічених вище проблем соціально-економічного розвитку країни все більшого розголосу набуває соціальна напруженість. В даний час завдання дослідження соціальної напруженості та розробка механізмів її регулювання є досить актуальною, тому що вона включає в себе все різноманіття виникаючих у суспільстві протиріч. Її значущість зумовлена тим, що вона характеризує внутрішній стан і взаємовідносини індивідів, соціальних груп, специфіку їх відношення до діяльності органів влади, особливо в періоди трансформаційних змін суспільства.

Приймаючи до уваги, що термін «соціальна напруженість» інтерпретується в соціальних і гуманітарних науках по-різному і є предметом міждисциплінарного аналізу, в першу чергу необхідно розкрити зміст цього поняття і розглянути, який сенс вкладали в нього зарубіжні та українські дослідники з моменту його початкового введення в понятійний апарат науки.

У різні періоди часу зміст поняття «соціальна напруженість» досліджувався і трактувалося в соціологічній, соціально – психологічній, конфліктологічній та політичній науках у контексті явищ соціальної дезінтеграції або відсутності солідарності взаємодіючих індивідуумів і груп, девіації (відносно стабільного суспільства), аномії (відносно нестабільного суспільства), втрати соціальної ідентичності, депривації та фрустрація основних потреб, класової боротьби, міжнаціональних конфліктів та ін.

В даний час зріс інтерес до дослідження впливу соціальних аспектів життя суспільства на економічні процеси. Серед проблем, які були розглянуті в літературі [1, 5, 7], зустрічаються висновки про те, що країни і

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

регіони з більшим ступенем асоціативної життя, довіри і груповий згуртованості, як правило, знаходяться в кращій ситуації щодо надання громадських послуг, фінансової звітності, і дотримання демократичних норм. Виявлено, що участь у громадській діяльності має істотний вплив на досягнення цілей охорони здоров'я і освіти. Економісти припускають, що існує сильний зв'язок між соціальними інститутами і економічним добробутом, що впливає на сукупні доходи населення і економічне зростання.

У зв'язку з цим вивчення соціальної напруженості відображає суб'єктивне сприйняття об'єктивних явищ у всіх сферах діяльності людини є актуальною проблемою. Рівень соціальної напруженості в підсумку висловлює оцінку ситуації з урахуванням накопиченого досвіду, очікувань, ступеня інформованості та узгодженості з особистими і суспільними цінностями та інтересами. Це робить можливим порівняльний аналіз суб'єктивного сприйняття і реальних явищ, а також використання результатів аналізу з метою прогнозування наслідків реформ і інших змін. Останнє в свою чергу призводить до погіршення показників інформаційного середовища і утруднення пошуку інформації, вирішення проблем і виконання роботи.

На думку авторів [1, 5, 7] соціальна напруженість являє собою стан потенційних учасників соціальних конфліктів, що виражається в емоціях, настроях, поглядах, судженнях і поведінці, що характеризують занепокоєння, невпевненість, страх, агресивність, недовіра, жорстокість тощо, і характеризує стан психіки, свідомості і поведінки соціальних суб'єктів. Все це може призвести до конфліктних ситуації в країні, які призводять до значних фінансових втрат.

Особливий інтерес представляють собою питання, пов'язані з побудовою економетричної моделі оцінки впливу факторів соціальної напруженості на показники ефективності діяльності країни та регіону. В якості результативного показника на рівні країни розглядається валовий внутрішній продукт (y) та на рівні регіону – валовий регіональний продукт (y_1).

Для побудови економетричної моделі використовувалися статистичні дані Державної служби статистики України [3]. На основі аналізу літературних джерел [1, 5, 7] був сформований перелік вхідних показників моделі, що характеризують соціальну напруженість, який наведений нижче.

X1 - Економічно активне населення (тис. осіб) - населення обох статей віком 15–70 років, яке протягом обстежуваного тижня забезпечувало пропозицію робочої сили на ринку праці. Зайняті та безробітні в сумі складають робочу силу) [4];

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

X2 - Зайняте населення (тис. осіб) - це особи, які: працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом за винагороду в грошовому чи натуральному вираженні, індивідуально (самостійно), в окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві [4];

X2 - Безробітне населення (за методологією МОП) (тис. осіб) – це особи у віці 15–70 років, які одночасно задовольняють трьома умовам: не мали роботи (прибуткового заняття); впродовж останніх чотирьох тижнів, що передували опитуванню, активно шукали роботу або намагались організувати власну справу; впродовж найближчих двох тижнів були готові приступити до роботи, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу [4];

X4 - Середньомісячна заробітна плата за період з початку року (грн.) - економічний показник, який характеризує розмір нарахованої заробітної плати, яка припадає на одного працівника підприємства, організації [4];

X5 - Доходи населення (млн. грн.) - грошові кошти і матеріальні блага, які отримує населення для підтримання фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану [4];

X6 - Наявний дохід у розрахунку на одну особу (грн.);

X7 - Заборгованість із виплати заробітної плати (млн. грн.);

X8 - Потреба роботодавців у працівниках (тис. осіб);

X9 - Індекс споживчих цін (%) характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання [4].

На основі вихідних даних за допомогою використання ППП Statistica 8.0 побудовано комплекс економетричних моделей, які дають можливість як в цілому по країні, так і окремо по регіонах оцінити вплив наведених вище факторів соціальної напруженості на показники ефективності діяльності.

Перевірка побудованих моделей на мультиколінеарність та гетероскедастичності за допомогою теста Бройша-Пагана показала їх відсутність. Критерія Дарбіна-Уотсона також показала відсутність автокореляції залишків.

Таким чином, перевірка отриманих економетричних моделей з використанням статистичних критеріїв підтвердила високу якість отриманих моделей і можливість їх практичного використання. За допомогою цих моделей були визначені найбільш значимі фактори для кожного регіону і країни в цілому. Найбільш значущі індикатори соціальної напруженості представлені в таблиці 1.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ
РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

Таблиця 1

Результати побудови моделі множинної регресії за регіонами України

Назва регіону	Індикатори соціальної напруженості
Україна	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.
Вінницька	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.)
Волинська	Зайняте населення за регіонами; Безробітне населення (за методологією МОП) за регіонами; Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.)
Дніпропетровська	Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.; Потреба роботодавців у працівниках за регіонами (тис. осіб)
Донецька	Зайняте населення за регіонами; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.
Житомирська	Безробітне населення (за методологією МОП) за регіонами; Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.; Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.)
Закарпатська	Зайняте населення за регіонами; Безробітне населення (за методологією МОП) за регіонами; Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.; Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.); Потреба роботодавців у працівниках за регіонами (тис. осіб)
Запорізька	Зайняте населення за регіонами; Безробітне населення (за методологією МОП) за регіонами; Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.)
Івано-Франківська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.
Київська	Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.)
Кіровоградська	Безробітне населення (за методологією МОП) за регіонами
Луганська	Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.)
Львівська	Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.
Миколаївська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ
РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

Продовження табл. 1

Одеська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року
Полтавська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Заборгованість із виплати заробітної плати (млн.грн.); Потреба роботодавців у працівниках за регіонами (тис. осіб)
Рівненська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року
Сумська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року
Тернопільська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.
Харківська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року
Херсонська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року
Хмельницька	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року
Черкаська	Безробітне населення (за методологією МОП) за регіонами; Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року;
Чернівецька	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.; Потреба роботодавців у працівниках за регіонами (тис. осіб)
Чернігівська	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року
м. Київ	Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року; Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.; Потреба роботодавців у працівниках за регіонами (тис. осіб)

Наведені вище індикатори дають можливість визначити превентивні заходи, направлені на зниження рівня соціальної напруженості, як в кожному регіоні, так і в країні в цілому, що дає можливість оптимізувати та скоротити негативні наслідки для суспільства.

Література

1. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку : монографія / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко ; [авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус]. – К. : КНЕУ, 2001. – 736 с.

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОГНОЗУВАННЯ
РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

---

2. Данилишин Б. М. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посіб. [Текст] / Б. М. Данилишин, Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. - Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 688 с.

3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Людський капітал регіонів України в контексті інноваційного розвитку : [монографія] / В. П. Антонюк, О. І. Амоша, Л. Г. Мельник та ін. ; НАН України. Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 2011. – 308 с.

5. Механизмы и модели управления кризисными ситуациями : моногр. / Т. С. Клебанова, В. И. Грачев, Е. В. Раевнева, Л. С. Гурьянова, О. Ю. Полякова; НИЦ индустр. пробл. развития НАН Украины. - Х. : ИД "ИНЖЭК", 2007. - 200 с. - (Науч. изд.). - Библиогр.: с. 158-162 - рус.

6. Структурні зміни та економічний розвиток України : монографія / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук ; НАН України ; Ін-т екон. прогнозув. – К., 2011. – 696 с

7. Сценарные модели сбалансированного социально-экономического развития регионов : монография / Т. С. Клебанова, О. В. Мозенков, Л. С. Гурьянова, Л. А. Чаговец, А. С. Ястребова, О. В. Никифорова. - Бердянск : Ткачук А. В., 2013. - 327 с. - рус.

8. Топчієв О.Г., Яворська В.В. Методологічні та методичні проблеми регіоналізації України // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Районування економічного простору України: питання методології і практики (зб. наук. праць. Інститут регіональних досліджень). – Львів, 2010. – Вип. 5 (85). – С. 32-45.

1.9. Моделювання впливу каналів фіскальної трансмісії на економічне зростання та детінізацію української економіки

Вступ. Державний бюджет є однією з найважливіших ланок фінансової системи, яка за рахунок перерозподілу валового внутрішнього продукту має забезпечувати реалізацію соціально-економічної політики держави, підтримувати макроекономічну стабільність та належний рівень життя населення. Проте, протягом тривалого часу стан української економіки характеризується наявністю бюджетного дефіциту, постійно зростаючим рівнем державного боргу, макроекономічною дестабілізацією та значною тінізацією. За таких умов значно посилюється роль системи оподаткування